

daj je najboljši, ker najiskrenejši —, v bistvu pa spada njegova povest v vrsto del ideološko-propagandnega slovstva vseh smeri. Čtivo za prežnoge, ki osebnostno in umetniško še niso prebujeni. Zlasti lik glavnega junaka, Ivana Možine, je blede literarna tvorba, brez življenjske resničnosti in prepričevalnosti. Neverjetno je najprej že njegovo »mentorstvo«, ki se vendar zdi kot pouk za stvari, kakršne tvorijo snovno ozadje povesti, zlasti še z ozirom na dejstvo, da je »učenec« sodobni abiturijent (!), nepotrebno, neverjetno in neprepričevalno. Z naivno nedozorelostjo je postavil pisatelj samega sebe, izredno nebogljenelega slovenskega inteligenta z dovršeno srednjo šolo, ob lik skorajda »nadčloveške« osebnosti ljudskega apostola Možine, tako da je kontrast še bolj očiten. S tem je avtor očitno zašel s poti, s to idealizirano postavbo v okviru najbolj konkretnega okolja in prostora je ustvaril primer nemogoče umetniške sinteze. Zaradi tega delo trpi tem bolj, ker je prav Ivan Možina najvidnejši »človek s ceste«, včasih se celo zdi, da je pisatelj zasnoval povest v prvi vrsti zaradi njega, zaradi njega namreč kot nosilca, zlasti pa oznanjevalca svobodne človečnosti. Dosegel je s tem le, da je svoje delo odmaknil resničnosti ter da sedaj dela vtis izkonstruirane abstraktnosti. Kljub podčrtani pomembnosti ne moremo v liku Ivana Možine videti iz življenja vzete osebnosti, nego le več ali manj neživo tvorbo literarne fantazije, v njegovi usodi pa kljub patosu ne globoke in odrešujoče tragike in občečloveškega simbola. Povest Jožeta Kranjca me zato ni zadovoljila niti kot ilustracija ideoloških gesel sodobnosti, še manj pa seveda kot živ neposreden umetniški privid!

France Vodnik

Liam O'Flaherty: Noč po izdaji. Roman. Poslovenil Oton Župančič. Založba Modra ptica v Ljubljani 1951. Platnice: Ivo Spinčič. Tiskarna Merkur v Ljubljani. Strani 368.

Pozornost, s katero smo se začeli zanimati za severne literature, je znamenje žive potrebe po sočni in močni prozi, ki ji niso predmet pretanka in igrava čuvstvovanja skrajno civiliziranih dvobojevalcev, temveč ljudje z elementarnimi nagoni v borbi za prvobitno pravico do življenja.

Irska nam je prav za prav malo znana, kljub dejstvu, da imamo v prevodih že O. Wildea, B. Shawa, M. Baringa, ki pa so že vendarle prešli v angleški svet in se niso v svojih delih zanimali za irske probleme, in kljub dveh — trem knjigam Patricka Sheehana, ki podobno kot Edward Temple Thurston obravnava izključno irsko življenje, to čudno prelivanje brezprimerne požrtvovalnosti in bojevnosti, temne žalosti in zmagovite ljubezni, to zagonetno dvojnost svetlobe in somračja, ki ima odmev v nasprotstvu med globoko ukoreninjenim katoličanstvom in ničesar se strašnim anarhizmom. Somračje, ki se v njem izživljajo najbrutalnejši vzgoni do blaznosti divjajoče volje, je svet, ki ga takoj mojstrsko prikazuje Liam O'Flaherty. Z romanom je nastopil šele po vojni. Njegovemu prvencu »The Neighbour's Wife« je sledilo več romanov in novel, ki vsi izpričujejo avtorjevo nagnenje do oblikovanja nočnega pola človeške duše, tako »Mračna duša« (1924), zbirka povesti iz dublinskega okolja, »Noč po izdaji« (1925), »Mr. Gilhooly« (1926), ki je poleg romana »Kadar se zver prebudi« dostopnjevnan do zadnje možnosti, kjer se brutalnost in umetnost še skladno prepajata: Mr. Gilhooly je odurna tragedija inženirja, ki se je povrnil iz južne Amerike v Dublin, si najel priležnico, ki jo je ubil v navalu blaznih strasti, sam pa izvršil obsodbo nad samim seboj. Pričujoči »The Informer«, kot se zove »Noč po izdaji« v izvorniku, je nenavaden poizkus, strniti ogromno dogajanje v dvanajst ur strahotne noči. Ta nepretrganost dejanja, ki jo je v literaturi prignal do viška James Joyce v Ulyssesu, posnemal jo tudi Aldous Huxley in jo prenesel v svojo »kinotehniko«, nam je že znana iz Dostojevskega (prvi del Idijota!) kot rafinirano suggestivno sredstvo, ki čitatelja popolnoma pripegne v krog dejanja. Zgoščenost, enosmernost, zaporednost in neizprosna posledica dogodkov, izvirajočih drug iz drugega, pričarajo vtis usodnosti, ki deluje še dolgo in dolgo na čitatelja.

V dvanajst ur, od večera do jutra, je uklenjena strašna borba med izdajalcem in njegovim nezakonitim sodnikom. Izdajalec je Gypo, mož, ki viharijo v njem nebrzdani nagoni, iščoč samo izhoda, da se sprostijo, pa najsi bo v še tako zverskem dejanju. Ta človek, ki se klati težak in neodrešen po dublinskih labirintih, izda policiji svojega tovariša-

delavca kot člana skrivne revolucionarne organizacije. Ne samo iz glada, da bi se za judežve groše utešal, marveč iz tiste slepe, divje pohote, ki mu velevala zadnji napor, da bi se osvobodil more vsega svojega življenja. Ne zna se ustreziti, naj ga tedaj ustreži zločin. Po izdajstvu se prične divjaški ples te ranjene zveri, ki se je dotaknil tresljaj vesti, beg iz beznice v beznico, vino in ženska naj vpijanjata besnečo dušo, ki nima več pokoja. Potem pade svojemu poslednjemu sodniku v roke, silnemu Gallagherju, vtelesitvi demonske budnosti in hladnosti, zapovedniku, ki se mu mora podrejšati vse. Gallagher je borec za stotisoče iz dna proti meščanski družbi. Ta voditelj, o katerem čitaš, da je »ta cvet irskega junaštva zrastel na temni gnojni gomili, v vsakdanjem izvrševanju vseh čednosti, ki so samoniklo poglajale iz irskih tal...« in »tovariš Gallagher vodi narodno organizacijo kratko malo kakor pravi diktator...«, saj mu »taktiko določa muha, ki mu je ravno trenutoma šinila v glavo...«, je sijajen lik, kakršnih je v literaturi malo. Ob tem skalnatem velikanu se mora razpeniti kaotična lava brezdomskega razviharjenca-izdajalca, ki doživi svoj inferno ob zaslišavanju na tajnem podzemskem sodišču. Kot ogromni postavi si stojita nasproti Gallagher in Gypo. Med štiri stene ujet, obdan od mrkih delavskih stražarjev, se mož-nagon zvija in ognjeni, dokler ne omahne pod nečloveškim hladom maščevalca. To podzemsko okolje je predstavljeno iz sveta resničnosti v dimenzije sanjskega privida, kajti te jakosti, te svetlovidno prikazane usodnosti, ki zadobi tu že skoro magično otipljivost, ne doživiš več na realističnem površju.

Izdajici se posreči uiti. Beg na smrt zlomljenega človeka, ki ga je zapustilo prav vse, kar nosi na sebi človek kod dedščino in dar civilizacije, ta beg je nekaj najmočnejšega v celem romanu. Kakor, da bi šele zdaj prvič pogledal v brezno takih usod, ki se odigravajo neprestano, a gredo mimo njih kakor mimo policijskih kronik. Vse do zore beži človek, ki si hoče rešiti samo še življenje, obdaja ga blazno prostorje: »Brezlike postave, plešče na ogromnih hoduljah ob obronku prepada na zvoke spodaj se valečih skal, v temi, vse neskončno in temno in odmevajoče, vse brez oblike ali smisla, mrak in pretežnost, zevajoči prepadi, polni zmrzle

megle, čeri, ki izpolzijo, kadar se jih dotakneš, in ne ostavijo tal pod nogami, brezkončno potovanje skozi prostor, skozi vršče vetrove...« V tej blazni mučilnici se je v beguncu, ki mu utriplje iztekajoče se življenje v zadnjih nihajih, zvršila sprememba, ki jo more povzročiti samo še diš smrti: nagon je ugasnil, čisto nov človek se zateče v cerkev, kjer se zgrudi tik pred materjo izdanega tovariša. »Odpustite mi, umiram«, zaprosi izčiščeni duh iz razpadajočih tesni telesa. In ko začuje, da mu je odpuščeno, se završi njegov konec. »Iztegnil je ude v podobni križi. Vztrepetal je in mirno obležal.«

Vse do tega zadnjega stavka se odigrava roman v nezmanjšanem ritmu dogajanj. Od trenutka, ko se je sprožilo zlo dejanje, pa do hipa, ko je bilo zadoščeno sodbi — ena sama črta ognjenih prizorov, ostrih in zasekanih, kakor je stavek za stavkom, ki je vsak plastičen in izbrušen. Spremljajoči prizori, ki mečejo nanje poulične svetiljke svoj tujinski svit, in ki jim dajejo grozotno vzdusje predmestne pivnice in beznice, so okvir kolektiva dvoboju dveh osnov življenja. Prav za prav ne samo okvir: temni izvor so, ki meče iz sebe vse te Gypoje in Gallagherje, nalikujoče požarom v vulkanu, ki bo zdaj zdaj predramil brezskrbno površje meščanske družbe iz uspavalnih sanj.

L. O'Flaherty se je pokazal v tem delu mojstra proze. V popolni oblasti mu je oblika pokorna, da ž njo lahko izrazi sleherni odtенок tako ostrih psiholoških opazk, ki se skladno prilegajo orisom miljeja. Zadnje strahote v človeku so osvetljene s tisto jarko jasnostjo, ki jo pozna samo umetnik, stoječ na ravnini visoko iznad umskih gesel in opredelitev. S to knjigo, ki je vsebinsko in formalno čisto sodobna in ki ima moč, da razburi v čitatelju tista brezna, kjer se koljeta za premoč kaos in red, smo v župančičevem prevodu obogateli na poznanju moderne književnosti, kakor tudi povojne irske literarne produkcije.

Miran Jarc

Johan Bojer: Izseljenci. Roman. Iz norveščine prevedel Božo Vodušek. Opremil arh. Jože Mesar. Leposlovna knj. Jugoslovanske knjigarne v Lj. 1931. Str. 410.

Sodobna norveška književnost premore leposlovna dela, ki upravičeno vzbujajo našo pozornost. V mislih imam Hamsuna (Blagoslov zemlje), Ostenso (Klic divjih gosi) in Bojer-